

UNELE ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA FRONTULUI SÂRBESC DIN 1914-1915 REFLECTATE ÎN RAPOARTELE ATAȘATULUI MILITAR TOMA DUMITRESCU

Cornel Mărculescu*

Rezumat: *Maiorul Toma Dumitrescu numit atașat militar în Serbia la Belgrad, dar cu reședința permanentă la Niș și Mitrovitza, în această misiune nouă, din anul 1914 și până la 15 august 1916, s-a remarcat prin rapoarte documentate asupra situației armatei sârbești, trimițând documente precise asupra evenimentelor din zonă, reușind cu succes să facă aprecieri judicioase și deducând cu logică mersul ulterior al operațiilor militare. Beneficiind atât de o experiență de război acumulată în timpul războaielor balcanice dintre anii 1912-1913, cât și de o bună artilerie de proveniență franceză, sârbii au reușit în acest context, să anihileze cele trei ofensive dușmane din anul 1914, în fruntea armatei sârbești aflându-se moștenitorul tronului, Alexandru Karageorge care a reușit într-un timp imposibil de 4-6 zile, să mobilizeze circa 300.000 oameni. Toma Dumitrescu s-a dovedit a fi un fin observator a tot ceea ce se întâmpla pe frontul sârbesc, iar rapoartele trimise de la Niș Ministerului Afacerilor Externe de la București redau diverse aspecte, mai ales de ordin militar din zonele de conflict, relevând în special eroismul armatei sârbe în greau lor încercare de a apăra teritoriul național.*

Abstract: *Major Toma Dumitrescu, appointed defence attaché in Serbia, in Belgrade, but having permanent residence in Niș and Mitrovitza, in this new mission, starting from 1914 and until August 15 1916, made himself noticed through the documented reports on the situation of the Serbian army, sending accurate documents regarding the local events, successfully making judicious appreciations and logically inferring the future actions of the military operations. Having both war experience accumulated during the Balkan wars between 1912-1913, as well as a good French-origin artillery, the Serbians succeeded in this context to neutralize the three enemy offenses in 1914 and the Serbian army was lead by heir of the throne, Alexandru Karageorge who managed in an extremely short time, 4-6 days to mobilize approximately 300.000 people. Toma Dumitrescu proved to be a fine observer of everything that was happening on the Serbian front and the reports sent from Niș to the Ministry of External Affairs in Bucharest describe various aspects, especially military ones from the conflict areas, showing mainly the heroism of the Serbian army in their difficult mission of defending the national territory.*

Cuvinte-cheie: *Belgrad, frontul sârbesc, Niș, rapoarte, Toma Dumitrescu, 1914-1915.*

Key-words: *Belgrade, Serbian front, Niș, reports, Toma Dumitrescu, 1914-1915.*

Primul război mondial a constituit apogeul unui întreg șir de crize și războaie ce s-au desfășurat în Europa, dar și pe plan mondial, între anii 1904-1914. Marile puteri europene au alimentat astfel starea de spirit generală internațională, cercurile conducătoare germane și austro-ungare transformând unele momente de tensiune în pretext pentru declanșarea conflictului. Așa cum se cunoaște la 15/28 iunie 1914, în timp ce efectua ultima zi a vizitei sale în Bosnia, arhiducele Franz Ferdinand de Habsburg, moștenitorul tronului austro-ungar, împreună cu soția sa, au fost asasinați de un tânăr student bosniac, pe numele său Gavrilo Princip.¹

La sfârșitul lunii iulie 1914, poziția guvernului român față de conflictul mondial, înclina balanța către neutralitate, deși regele Carol ar fi preferat să onoreze angajamentele luate de România față de Puterile Centrale, pe baza tratatului din 1883. Schimbul de telegrame dintre Franz Iosif și Carol I, în care împăratul încerca să-i explice suveranului român necesitatea războiului împotriva Serbiei, rămâne o dovadă că Puterile Centrale sperau încă la o cooperare activă din partea României.²

Împreună cu regele Carol I, șeful guvernului Ion I. C. Brătianu, au hotărât pe baza consultărilor avute, convocarea unui Consiliu de Coroană la 21 iulie/3 august 1914, ora 17, în castelul Peleş de la Sinaia, unde România urma să-și precizeze poziția oficială față de evenimentele

*Doctor, profesor Școala Gimnazială Dora Dalles Bucșani, județul Dâmbovița, e-mail: ccmărculescu@yahoo.com.

¹ Abrudeanu, 1921, pp. 29-34; Popa, 1979, p. 152; Bulei, 1981, p. 9; Jelavich, 1999, pp. 305-306.

² Iordache, 1979, p. 90.

din Europa.³ La Consiliul de Coroană de la Peleş, în prezența Regelui Carol I și a principelui moștenitor, Ferdinand, au participat Ion I. C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, precum și toți membri guvernului: Mihail Pherekyde, președinte al Adunării Deputaților, Theodor Rosetti, fruntaș al Partidului Conservator, Petre P. Carp, fost premier și șef al Partidului Conservator, Alexandru Marghiloman, Ion Lahovari, fost ministru al Afacerilor Străine, al Agriculturii, Industriei, Comerțului și Industriilor, Ion C. Grădișteanu, fost ministru al Lucrărilor Publice; din partea Partidului Conservator-Democrat - Take Ionescu, însoțit de Constantin G. Dissescu, fost ministru la Justiție, Culte și Instrucțiune Publică și Constantin Cantacuzino-Paşcanu.⁴

Dezbaterile au început printr-un discurs al Regelui, pronunțat în limba franceză (de altfel, toți participanții au vorbit numai în limba franceză, excepție făcând V.G. Morțun) - ceea ce demonstra, cum remarca I.G. Duca, participant la Consiliul de Coroană, că „*România veche există încă în toată splendoarea ei*”.⁵ Pentru a întări curentul filogerman al dinastiei de Hohenzollern, regele aducea la cunoștință membrilor prezenți, cuprinsul tratatelor încheiate de România în 1883 cu Tripla Alianță și reînnoite de toate guvernele liberale și conservatoare, deși până în momentul acela puțini politicieni știau de existența lor: „*A schimba această politică, astăzi, a nesocoti semnătura ce am pus-o în josul tratatului și care angajează România, ar fi să renunțăm la beneficiile ce ni le-a dat cei 31 de ani de muncă și ne-am pune în situația acelor ce nu-și respectă angajamentele luate*”.⁶

Pentru a fi și mai convingător, regele a pus tratatul în fața celor prezenți pentru a-l consulta, făcându-l pe Nicolae Iorga să afirme că aceștia „*n-au putut decât să constate că tratatul nu prevedea colaborație militară când Austro-Ungaria nu e atacată din două părți fără provocare, ci însăși atacă o țară cu atât mai slabă decât dânsa, în ajutorul căreia vine o alta, Rusia*”.⁷

Carol I considera că este o chestiune de demnitate ca România să-și respecte angajamentele parafate cu Puterile Centrale, neluând astfel în calcul faptul că Austro-Ungaria fusese cea care declanșase o agresiune împotriva Serbiei. Cu toate insistențele regelui pentru respectarea obligațiilor care au implicat semnarea tratatului cu Puterile Centrale, totuși, s-a refuzat categoric intrarea în război, adoptându-se contrar originii germane a regelui, poziția unei stricte neutralități din partea României.⁸ La scurt timp după terminarea Consiliului de Coroană de la Sinaia, în care s-a luat hotărârea de a se considera *casus foederis* inexistent față de Puterile Centrale și, implicit, declararea neutralității,⁹ a fost convocat Consiliul de Miniștri, care, printr-un comunicat introdus în presă, redactat cu mare prudență, făcea cunoscută poziția oficială a României, de a păzi fruntariile sale.¹⁰

Anterior acestor evenimente, la data de 1 aprilie 1914, în baza Înaltului Decret 1148/1914, căpitanul Toma Dumitrescu a fost avansat maior¹¹, și în același moment, era numit atașat militar¹² în Serbia la Belgrad, dar cu reședința permanentă la Niș și Mitrovitza¹³, cu misiunea precisă de a informa statul român asupra evenimentelor din Serbia.

În această misiune nouă, din anul 1914 și până la 15 august 1916, maiorul Toma Dumitrescu s-a remarcat încă de la început prin rapoarte documentate asupra situației armatei sârbești, trimițând documente precise asupra evenimentelor din zonă, reușind cu succes să facă aprecieri judicioase și

³ Nastovici, 1979, p. 62; Cristescu, 2013, pp. 264-284.

⁴ Abrudeanu, 1920, p. 45; Seișanu, 1930, p. 243; Duca, 1981, p. 51; Atanasiu *et al.*, 1979, p. 34; Mamina, 1997, p. 31.

⁵ Duca, 1992, p. 54.

⁶ Seișanu, 1930, p. 243.

⁷ Iorga, 1932, p. 185.

⁸ Moisuc, 2002, pp. 85-86; Babeș, Calafeteanu, 1986, p. 157; Stanciu, Oncescu, 2002, pp. 230-231; Iordache, 1979, pp. 98-109.

⁹ Kirițescu, 1925, p. 125.

¹⁰ Atanasiu *et al.*, 1979, p. 41; Mamina, 1997, p. 50.

¹¹ Arhivele Militare Române (în continuare, A.M.R.), fond *Memorii. Generali Bătrâni, Nr. 12, General de Divizie Toma Dumitrescu*, f. 3; *Idem*, fond *Marele Stat Major*, Serviciul Istoric, Dosar 1054, f. 220; *Anuarul Armatei Române pe anul 1914 cuprinzând mutațiile ofițerilor până la 1 iulie 1914 inclusiv*, 1914, p. 350.

¹² A.M.R., fond *Marele Stat Major*, Serviciul Istoric. Biroul I, dosar 1773, microfilme P.II 1.2169, ff. 23-27.

¹³ A.M.R., dosar 350, microfilme P.II 1.482, f. 14; *Idem*, Dosar 1054, f. 214; Preda, Retegan, 1981, p. 510; Giurcă, Georgescu, 2012, p. 107.

deducând cu logică mersul ulterior al operațiilor militare.

Este cunoscut faptul că, beneficiind atât de o experiență de război acumulată în timpul războaielor balcanice dintre anii 1912-1913, sârbii au reușit într-un timp imposibil de 4-6 zile, să mobilizeze circa 300.000 oameni, cât și de o bună artilerie de proveniență franceză, reușind în acest context, să anihileze cele trei ofensive dușmane din anul 1914. În fruntea armatei sârbești se afla moștenitorul tronului, Alexandru Karageorge, secondat de șeful statului-major, generalul-voievod Radomir Putnik, și de loțiitorul acestuia, generalul Jivoin Misic. Cele trei armate sârbești apărau în special granița nordică, masate de fapt în zona Belgrad, Valievo, Dunăre și Morava Apuseană. Aflat în mijlocul evenimentelor care se desfășurau pe frontul sârbesc, maiorul Toma Dumitrescu transmitea la 23 iulie 1914, superiorilor săi din Marele Stat Major, despre mobilizarea și compunerea armatei sârbești: „*Armata sârbă continua transporturile de concentrare, trupele au fost imbarcate la Nisch constituite din două baterii de artilerie, înjugate cu boi și țevile lungi de doisprezece centimetri; rămân de transportat coloanele de muniții și hrana; către douăzeci și opt iulie armata sârbă va fi concentrată și se vor începe mișcările de ofensivă, probabil, în direcția Drina și Sava din cauza dificultății trecerii Dunării. Forțele reunite ale armatei sârbe vor fi în jur de trei sute de mii de oameni, ofensiva sârbă va fi condusă cu două sute de mii de oameni, din care o sută șaptezeci de mii de puști și circa patru sute cincizeci de tunuri*”.¹⁴

Către 27 iulie 1914, concentrarea armatei sârbești era finalizată, fiind pregătită pentru a trece frontiera austriacă, în timp ce, în Macedonia, datorită agitațiilor pe care bulgarii le provocau, au fost concentrate la Niș două noi batalioane sârbești, în aceeași zi fiind decretată mobilizarea generală a armatei.¹⁵ În ofensiva proiectată, sârbii căutau să găsească și să organizeze mijloacele de trecere a trupelor pe Dunăre și pe Sava, dar s-au lovit de concentrarea armatei austriece în fața localității Semendria. În alte zone ale Serbiei două regimente sârbești au obținut victorii în ciocnirile cu austriecii, iar pe Dunăre și Sava începeau să se dea primele lupte.¹⁶

Toma Dumitrescu s-a dovedit a fi un fin observator a tot ceea ce se întâmpla pe frontul sârbesc pe tot parcursul dramaticului an 1914. Rapoartele trimise de la Niș Ministerului Afacerilor Externe de la București redau diverse aspecte, mai ales de ordin militar din zonele de conflict, relevând în special eroismul armatei sârbe în greu lor încercare de a apăra teritoriul național. Astfel, începând cu luna iulie 1914, atașatul militar Toma Dumitrescu observa reorganizarea armatei sârbe sub conducerea generalului Putnik, primirea de echipament, muniții și armament din Rusia pe Dunăre¹⁷, organizarea serviciilor din spatele liniilor frontului, în special a celui sanitar și de aprovizionare cu alimente, semănând totodată și prezența unor detașamente ale trupelor austriece cantonate în apropierea frontierei cu România cu misiune de supraveghere¹⁸, bombardarea capitalei Belgrad precum și înfîltarea trupelor austriece peste frontiera sârbescă unde au obținut primele victorii.¹⁹

Detalii semnificative ale confruntărilor dintre trupele austriece și sârbe în zona Dunării și a Savei, încercările sârbești de contraatac, întărirea zonei dinspre granița cu Muntenegru cu efective militare, bombardarea zilnică a Belgradului de către austriecii, luptele violente între forțele combatante, pierderi de armament și echipament de partea ambelor forțe, luarea de prizonieri, dese

¹⁴ Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (în continuare, A.D.M.A.E.), fond *Primul Război Mondial*, E 2, partea a II-a, 1914-1918, *Rapoarte de la Belgrad, Niș și Bitolia*, telegrama descifrată nr. 680 din 23 iulie/5 august 1914, a atașatului militar Toma Dumitrescu, expediată din Niș către Ministerul Afacerilor Externe, f. 109.

¹⁵ A.D.M.A.E., raportul nr. 41 al atașatului militar Toma Dumitrescu, expediat din Niș la 27 iulie/9 august 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, f. 110.

¹⁶ A.D.M.A.E., raportul nr. 42 al atașatului militar Toma Dumitrescu, expediat din Niș la 28 iulie/10 august 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, f. 111.

¹⁷ A.D.M.A.E., raportul nr. 43 al atașatului militar Toma Dumitrescu, expediat din Niș la 29 iulie/11 august 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, f. 112.

¹⁸ A.D.M.A.E., raportul nr. 44 al atașatului militar Toma Dumitrescu, expediat din Niș la 30 iulie/12 august 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, f. 113.

¹⁹ A.D.M.A.E., rapoartele nr. 45-46 ale atașatului militar Toma Dumitrescu, expediate din Niș la 30-31 iulie/12-13 august 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, ff. 114-115.

poziționări ale sârbilor și austriecilor, lipsa medicamentelor ne sunt redade de același maior Toma Dumitrescu în rapoartele și telegramele transmise Bucureștiului, pe parcursul lunii august 1914.²⁰

Atașatul militar continuă să transmită informații relevante despre alte evenimente de pe frontul sârbesc în luna septembrie a aceluiași dramatic an: ciocniri violente între sârbi și austrieci, distrugerii ale căilor de comunicații, componența efectivelor armatei sârbe și a armamentului disponibil dislocate în Macedonia și la frontiera bulgară, descrierea forțelor austriece din aceeași zonă, alte confruntări între combatanți, pregătirea și înarmarea altor contingente sârbești, pierderile suferite de ambele părți, diverse acțiuni militare ale sârbilor și austriecilor, apărarea Belgradului, noi lupte în zona Macedoniei.²¹

În luna octombrie 1914 Toma Dumitrescu se afla în același post și descria în telegramele și rapoartele sale ceea ce se întâmpla în Serbia. Astfel el relatează despre situația spitalelor și îngrijirea bolnavilor, o nouă recrutare a sârbilor în Macedonia pentru trupele auxiliare, scufundarea unor monitoare austriece pe Dunăre, aceleași confruntări dure între sârbi și austrieci, noi bombardamente asupra orașului Belgrad, aprovizionarea armatei sârbe cu muniții și echipament militar, armament și hrană din partea Rusiei pe Dunăre, lipsa de combatanți ai armatei sârbe dar și a unor ofițeri și subofițeri, noi recrutări ale celor scutiți de serviciul militar și trimiterea în luptă a celor care nu aveau decât 50 de zile de instrucție, atacul general al austriecilor pe toată linia frontului, înfrângerea sârbilor în anumite zone și lipsurile de muniții și armament.²²

Luna noiembrie a anului 1914 avea să complice tot mai mult situația frontului din Serbia așa cum preciza și Toma Dumitrescu în rapoartele și telegramele expediate la București. În acest sens arăta eforturile de apărare ale armatei sârbe și atacurile successive ale austriecilor către Belgrad și în zona Macedoniei, propunerile sârbilor de a repatria prizonierii de război de naționalitate română, evacuarea orașului Belgrad la 17 noiembrie de către sârbi și ocuparea sa fără luptă de către trupele austriece, debandada creată în armata sârbă cu această ocazie.²³

„Ca urmare a retragerii aripii drepte, sârbii au trebuit să evacueze Belgradul pe 17 noiembrie; orașul a fost ocupat apoi, fără luptă, de către austrieci. În timpul retragerii un început de mare panică s-a propagat în armata sârbă; soldați și chiar ofițeri refuzau să lupte, părăseau sau se predau dușmanului; mai mulți ofițeri care voiau să oprească debandada au fost răniți de propriii lor soldați. Arsenalul din Kragoujevatz a fost evacuat, Guvernul se pregătea să părăsească Nisch și Însărcinatul cu Afaceri al Rusiei și-a trimis înapoi familia; consternarea generală domnea în țară. Pentru a stabili ordinea Înaltul Comandament sârb a demonstrat o mare energie, a împușcat ofițerii și soldații care nu executau ordinele. Regele a plecat pe front, a vorbit soldaților și a dat un manifest armatei pentru a o încuraja; pe de altă parte, fiindcă se primise muniție de artilerie, a dat ordinul de a începe canonada/salva de tunuri fără țintă pentru a-i liniști pe soldați că munițiile au sosit. Mulți ofițeri, generali și superiori au fost demși din funcție și înlocuiți de alții mai energici”.²⁴

Imediat după aceste evenimente așa cum transmitea și maiorul Toma Dumitrescu, sârbii, s-au regrupat și au declanșat o eroică ofensivă generală pentru recucerirea Belgradului:

„Prin toate aceste măsuri de curaj și printr-o fericită distribuție de paltoane, de haine de iarnă și de corturi pentru adăpost, sosite la timp, Marele Comandament sârb a reușit să impună în mod înspăimântător ordinea și a ordonat imediat la 21 noiembrie ofensiva generală. Se părea că starea armatei austriece nu era la fel de bună, mai ales elementul slav informat de invazia rusă în Austria a început să fugă chiar în timpul urmării victorioase a austriecilor; ofensiva sârbă a surprins austriecii și a aruncat dezordinea în trupe, care s-au predat în masă. E adevărat că alcătuirea

²⁰ A.D.M.A.E., rapoartele nr. 49-59 ale atașatului militar Toma Dumitrescu, expediate din Niș între 3/16 august-19 august/1 septembrie 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, ff. 116-135.

²¹ A.D.M.A.E., rapoartele nr. 67-73 ale atașatului militar Toma Dumitrescu, expediate din Niș între 3/16 septembrie-22 septembrie/5 oct. 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, ff. 136-152.

²² A.D.M.A.E., rapoartele nr. 80-92 ale atașatului militar Toma Dumitrescu, expediate din Niș între 7/20 octombrie-31 octombrie/13 noiembrie 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, ff. 165-182.

²³ A.D.M.A.E., rapoartele nr. 95-104 ale atașatului militar Toma Dumitrescu, expediate din Niș între 1/14 noiembrie-27 noiembrie/10 decembrie 1914, către Ministerul Afacerilor Externe, ff. 180-189.

²⁴ A.D.M.A.E., ff. 188-189.

corpurilor de armată este mult slăbită de înlocuirea unităților cu <<Surogat>>-ul rezervei. La Ministerul de Război mi s-a afirmat că prizonieri cehi au atacat cu sârbii trupele austriece”²⁵

Astfel, într-un alt raport al atașatului militar Toma Dumitrescu, se preciza referitor la revenirea spectaculoasă a armatei sârbe și a comandanților acesteia:

„Operațiunile sârbilor de la 20 noiembrie/3 decembrie 1914, au fost conduse cu o adevărată măiestrie de marele comandament și executate cu mare energie de trupe. Este o manevră pe linii interioare, de măreția și frumusețea manevrelor napoleoniene, manevră care a și dat sârbilor rezultatele voite, adică distrugerea adversarului și izgonirea lui din țară”²⁶

Ofensiva sârbă avea să continue cu succes la 29 noiembrie/12 decembrie 1914 așa cum se preciza maiorul Toma Dumitrescu aceștia înaintând către capitală, obținând mai multe victorii și luând o serie de prizonierii.²⁷

Conform unui alt raport al atașatului militar român acreditat în Serbia, maiorul Toma Dumitrescu, acesta raporta din Niș, la 25 februarie 1915, despre situația armatei sârbe, după regrouparea acesteia. Astfel, aflăm că după zdrobirea „Armatei de Balkani” austro-ungare, armatele sârbești au adoptat o poziție de expectativă, asemănătoare celei de la declanșarea conflictului mondial:

- Armata 1-a și a 4-a țin sub observație frontiera Drinei și Savei până la Schabatz;

- Armatele a 2-a și a 3-a, divizia de cavalerie și detașamentele de la Obrenovatz și Belgrad, dispuse în zona centrală a frontului, ocupau zona Obrenovatz-Mladenovatz-Semendria-Belgrad, având ca misiune apărarea liniei Savei și Dunării cuprinsă între Obrenovatz și Semendria, sau de a interveni, după împrejurări, fie spre Drina și Sava (ca în cazul bătăliei de la Jadar), fie spre Est, în sectorul Grădiște-Tekia, în funcție de operațiunile executate de inamic.²⁸ Ofensiva inamicului, care nu se mai putea hazarda ca în 1914, a fost întârziată atât de eroismul ostașilor, obstacolele naturale ale Dunării, Savei, Drinei, drumurile rele ale Serbiei, cât și de terenul accidentat din nord-estul Serbiei. În acest sens, linia ferată dispusă paralel cu frontiera, dintre Mladenovatz-Valievo și Paraciu-Zajcear-Negotin, reprezenta o excelentă linie de manevră, care a contribuit decisiv în succesul sârbilor de la Jadar.²⁹

După 25 februarie 1915, are loc o regroupare a armatelor sârbești, prin care Armata a 3-a întărită cu Divizia Dunărea de la Armata 1-a, este dislocată în sectorul Grădiștea-Tekia-Prahovo, în timp ce Divizia de cavalerie staționează la Palanca, precum și Armatele 1,2 și 4 în pozițiile menționate mai sus, Marele Cartier Sârb întărind astfel frontul de nord-est.³⁰ Neavând o certitudine vis-a-vis de poziția României, statul-major austriac a luat decizia de a dizloca în Banat o serie de unități din Bosnia și Sirmia, iar arhiducele Eugeniu și-a strămutat cartierul de la Agram la Timișoara, cu scopul de a relua ofensiva în Serbia. O altă ipoteză a regroupării armatelor sârbești, au reprezentat-o operațiunile aliaților contra Dardanelelor, precum și teama sârbilor ca nu cumva forțele inamice ale germanilor să ocupe sectorul Milanovatz-Cladovo-Prahovo, cu scopul de a se pune în legătură cu forțele bulgare și să trimită ajutoare pe această cale Turciei.³¹

Acest lucru a determinat Austro-Ungaria să-și retragă în lunile ianuarie și februarie 1915, o parte din trupele sale din Armata de Balkani pe frontul rusesc, în Galiția și Bucovina contra rușilor, în timp ce restul trupelor austro-ungare din Bosnia și Sirmia au fost aduse în Banat. De asemenea, Serbia spera ca și România să intre în război de partea Antantei cât mai curând, pregătindu-se în acest sens, să acționeze paralel cu ofensiva română. În acest sens, a fost construit un pod de pontoane de 1.000 m lungime peste Dunăre, cu ajutorul pontonierilor ruși, cu scopul de a trece în Banat, urmând linia Vârșetz-Timișoara și de a însoți acțiunea română, dar mai ales de a ocupa și menține (ca Macedonia în 1913) districtele

²⁵ A.D.M.A.E., ff. 188-189.

²⁶ Milea *et al.*, 1987, pp. 132-133.

²⁷ A.D.M.A.E., fond *Primul Război Mondial*, E 2, partea a II-a, 1914-1918, *Rapoarte de la Belgrad, Niș și Bitolia*, telegrama descifrată nr. 1203 din 29 noiembrie/ 12 decembrie 1914 (raportul nr. 105), a atașatului militar Toma Dumitrescu, expediată din Niș către Ministerul Afacerilor Externe, f. 190.

²⁸ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 1.

²⁹ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 2.

³⁰ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 2.

³¹ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 3.

Torouthal și Timiș (inclusive orașul Timișoara), asupra cărora sârbii manifestau pretenții.³²

De altfel, din raportul maiorului Toma Dumitrescu, reiese faptul că în presa sârbească apăreau diferite articole prin care se dorea să se provoace o chestiune românească, alături de cea bulgară și albaneză, elementele șoviniste sârbe revendicând voalat Banatul, în condițiile în care armata sârbă beneficiase de aportul a 30 000 de români din Timok și Krajna.³³

În ceea ce privește situația sanitară a armatelor sârbești, englezii, pentru combaterea febrei tifoide și a tifosului exantematic, au trimis 25 medici, fiind așteptați în acest sens și 100 francezi, iar la Belgrad, au fost luat măsuri privind mărirea creditului pentru combaterea epidemiilor la 5 milioane dinari, precum și dezinfectarea vagoanelor afectate de tifos. Sprijinul militar al Franței a fost concretizat prin sosirea a 12 ofițeri aviatori cu 10 aparate de zbor și 80 soldați, care să ajute poporul sârb greu încercat.³⁴ Meritele maiorului Toma Dumitrescu au fost cu atât mai mari, întrucât el se găsea într-o situație dificilă a atașatului militar, a unui stat neutru care nu putea fi admis a urma de aproape operațiile militare și nu putea afla mai nimic din presă din cauza cenzurii severe ce domnea în Serbia. Cu toate aceste opreliști de natură politică și nu numai, Toma Dumitrescu a rămas la postul său, și după începerea războiului, în mijlocul exodului populației ce fugea înaintea invaziei, urmând ulterior guvernul sârbesc în greaua retragere din noiembrie 1915, prin Muntenegru și Albania. În cursul retragerii și-a pierdut și avutul său, fiind de multe ori lipsit de cele necesare existenței, și totuși nu a încetat de a informa aproape zilnic Guvernul României și Marele Stat Major asupra ultimelor operații ale armatei sârbești.³⁵

Ofițerul Toma Dumitrescu a fost ulterior însărcinat să cerceteze noi mijloace de transport pentru aducerea materialelor de război comandate în Franța, cele mai bune canale de legătură între Adriatica (Muntenegru) și Dunăre (Prahova). A executat recunoașterea acestei comunicații și a înaintat un raport asupra modului practic de realizare a acestui plan, de o mare valoare documentară.³⁶

Între perioada 1 mai – 14 august 1916, maiorul Toma Dumitrescu a funcționat ca ofițer activ al Marelui Stat Major³⁷, fiind atașat la Secretariatul General al Ministerului de Război, unde i s-au încredințat misiuni grele și de mare încredere, între altele a fost aceea să realizeze legătura cu atașajii militari, sarcini pe care le-a îndeplinit cu deosebită pricepere și tact.³⁸ De asemenea, a făcut recunoașteri asupra lucrărilor de fortificații ce se executau la Islaz și Giurgiu propunând modificări foarte judicioase.³⁹

BIBLIOGRAFIE

I. Surse inedite:

Arhivele Militare Române - fond *Memorii. Generali Bătrâni, Nr. 12, General de Divizie Toma Dumitrescu.*

- fond *Marele Stat Major*, Serviciul Istoric, Dosar 1054, *Istoricul Marelui Stat Major de la înființare 1859 până la 1 ianuarie 1934*

- fond *Marele Stat Major*, Serviciul Istoric. Biroul I, dosar 1773, microfilme P.II 1.2169, *Diplomația militară română între 1887-1920 și ofițeri în străinătate la școli, stagii și diferite misiuni, Instrucțiuni relative la atribuțiile și drepturile atașajilor militari.*

- fond *Marele Stat Major*, Serviciul Istoric, dosar 350, microfilme P.II 1.482, *Atașați militari români în Serbia 1887-1920.*

Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, fond *Casa regală*, dosar 23/1915, *Raportul nr. 147 al maiorului Toma Dumitrescu către Marele Stat Major, Noua grupare a armatelor sârbe după 25 februarie 1915.*

³² Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 4.

³³ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 4.

³⁴ Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale, *fond Casa regală*, dosar 23/1915, f. 5.

³⁵ Mărculescu, 2014, pp. 284-285.

³⁶ Agapie *et al.*, 1995, p. 88; Oroian, 2000, p. 7.

³⁷ *Anuarul Armatei Române pe anul 1914 cuprinzând mutațiile ofițerilor până la 1 iulie 1916*, 1916, p. 451.

³⁸ Mărculescu, 2014, p. 285.

³⁹ A.M.R., fond *Memorii. Generali Bătrâni, Nr. 12, General de Divizie Toma Dumitrescu*, f. 45 verso.

Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe, fond *Primul Război Mondial*, E 2, partea a II-a, 1914-1918, *Rapoarte de la Belgrad, Niș și Bitolia*.

II. Lucrări generale și speciale:

Abrudeanu, I. R. 1920. *Pacostea rusească. Note istorice, impresii, documente și scrisori în legătură cu războiul nostru*. București: Socec&Co.

Abrudeanu, I. R., 1921. *România și războiul mondial*. București: Soccec&Co.

Agapie, M., Chiriac, D. M., Ion, E., Hlihor, C. 1995. *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanți, profesori, absolvenți. (1889-1995)*. București: Academiei de Înalte Studii Militare.

Anuarul Armatei Române pe anul 1914 cuprinzând mutațiile ofițerilor până la 1 iulie 1914 inclusiv. București: Göbl Fii.

Anuarul Armatei Române pe anul 1914 cuprinzând mutațiile ofițerilor până la 1 iulie 1916 inclusiv. București: „Universala” I. Ionescu.

Atanasiu, V., Iordache, A., Iosa, M., Oprea, M. I., Oprescu, P. 1979. *România în primul război mondial*. București: Militară.

Babeș, M., Calafățeanu, I. 1986. *Politica externă a României. Dicționar cronologic*. București: Științifică și Enciclopedică.

Bulei, I. 1981. *Arcul Așteptării 1914, 1915, 1916*. București: Eminescu.

Cristescu, S. 2013. Din culisele Consiliului de Coroană de la Sinaia (21 iulie/3 august 1914). *Românii în istoria Europei I*, Târgoviște: Cetatea de Scaun.

Duca, I. G. 1981. *Amintiri politice. I. Neutralitatea*. München: Dumitru-Verlag.

Duca, I. G. 1992. *Memorii. I. Neutralitatea, Partea I (1914-1915)*. București: Expres.

Giurcă, I. Georgescu, M. 2012. *Statul Major General Român (1859-1950). Organizare și atribuții funcționale*. București: Militară.

Iordache, A. 1979. *Reorientarea politică a României și neutralitatea armată 1914-1916*. București: Militară.

Iorga, N. 1932. *Supt trei regi. Istorie a unei lupte pentru un ideal moral și național*. Ediția a II-a, București: (f.ed.).

Jelavich, C. și B. 1999. *Formarea statelor naționale balcanice (1804-1920)*. Cluj-Napoca: Dacia.

Kirițescu, C. 1925. *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919. I*, București: Cartea Românească.

Mamina, I. 1997. *Consilii de Coroană*. București: Enciclopedică.

Mărculescu, C. 2014. Campania din 1916 oglindită în jurnalul generalului Toma Dumitrescu. *Gheorghe Buzatu. In memoriam*. Târgoviște: Cetatea de Scaun.

Milea, V., Pascu, Ș., Ceașescu, I., Petreanu, N., Mușat, M., Ardeleanu, I., Moisuc, V., Constantiniu, F., Tudor, G., Ionescu, M., Talpeș, I. 1987. *România în anii primului război mondial. I*, București: Militară.

Moisuc, V. 2002. *Istoria relațiilor internaționale (până la mijlocul secolului XX)*. București: România de Măine.

Nastovici, E. 1979. *România și Puterile Centrale 1914-1916*. București: Politică.

Oroian, T. 2000. Militari de prestigiu, diplomați cu renume: Generalul Toma Dumitrescu. *Revista de Istorie Militară* 5-6 (63-64).

Popa, M. N. 1979. *Primul război mondial 1914-1918*. București: Științifică și Enciclopedică.

Preda, D., Retegan, M. 1981. Lista atașăților militari români (1877-1944). *Revista Arhivelor* 4 (octombrie-noiembrie-decembrie), Anul LVIII, vol. XLIII, București.

Seișanu, R. 1930. *Take Ionescu (1858-1922) – viața și opera sa -*. București: Universul.

Stanciu, I., Oncescu, I. 2002. *Istoria modernă a Românilor. II*, Târgoviște: Macarie.